



- ²⁴ Чернышов Е. Ю. Польский вопрос в политике Великобритании... – С. 15.
- ²⁵ Радянська Україна. – 1944. – 25 лип. – С. 4.
- ²⁶ Козловський І. С. Встановлення українсько-польського кордону... – С. 119.
- ²⁷ Восточная Европа в документах российских архивов. 1944 – 1953 гг. : в 2 т. Т. 1 : 1944–1948 / отв. ред. Г. П. Мурашко. – М. ; Новосибирск : Сибирский хронограф, 1997. – С. 48–51.
- ²⁸ Советский фактор в Восточной Европе. 1944–1953 гг. : документы : в 2 т. / отв. ред. Т. В. Волокитина. – М. : РОССПЭН, 1999. – Т. 1. – С. 73–74.
- ²⁹ Прикарпатська правда. – 1944. – 24 жовт. – С. 3.
- ³⁰ Anders W. Bez ostatniego rozdziału. Wspomnienia z lat 1939–1946 / W. Anders. – Newtown, Wales : Montgomeryshire Printing Company, LTD, 1950. – S. 318.
- ³¹ Armia Krajowa w dokumentach. 1939–1945 / komitet redakcyjny: H. Czarnocka, K. Iranek-Osmecki, W. Otocki, T. Pełczyński. – Londyn : Studium polski podziemnej, 1981. – Т. 5 (październik 1944 – lipiec 1945). – S. 71.
- ³² Козловський І. С. Встановлення українсько-польського кордону... – С. 135.
- ³³ Черчилль У. Вторая мировая война... – С. 529–530.
- ³⁴ Трухановский В. Г. Антони Иден... – С. 19.
- ³⁵ Черчилль У. Вторая мировая война... – С. 529–530.
- ³⁶ Козловський І. С. Встановлення українсько-польського кордону... – С. 142.
- ³⁷ Прикарпатська правда. – 1945. – 28 лют. – С. 4.
- ³⁸ Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Ж.-Б. Дюррозель. – К. : Основи, 1999. – С. 358–359.
- ³⁹ Червоний прапор. – 1945. – 10 лип. – С. 4.
- ⁴⁰ Макачук В. С. Міжнародно-правове визнання державного кордону між Україною і Польщею (1939–1945 рр.) / В. С. Макачук. – К. : Атіка, 2004. – С. 279.

Освещено течение дипломатической борьбы ведущих государств антигитлеровской коалиции по установлению восточной границы Польши. Установлено, что наиболее важную роль в этом вопросе сыграли решения Тегеранской конференции.

Ключевые слова: линия Керзона, польско-советская граница, дипломатия, польское эмигрантское правительство, “большая тройка”.

The article highlights the course of diplomatic struggle among the leading states of the anti-Hitler coalition which concerned the establishment of the east border of Poland. It concludes that the resolutions of the Tehran Conference played the major role in this problem solution.

Keywords: the Curzon line, Polish-Soviet border, diplomacy, Polish emigration government, the “Big Three”.

УДК 39 (477.86)

Ігор ЛЮБЧИК

РОЗСЕЛЕННЯ ТА ПІСЛЯВОЄННІ РЕАЛІЇ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ІЗ ЗАКЕРЗОННЯ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті на основі архівних матеріалів зроблено спробу проаналізувати особливості розселення та післявоєнні будні українських переселенців із Закарпаття в Івано-Франківській області. Автор підсумовує, що географія розселення переселенців була широкою і включала переважно всі райони, за винятком гірських, де облаштування переселенців не набули масового характеру. Облаштування переселенців у Івано-Франківській області відбувалося переважно невеликими групами, які включали від кількох сімей до кількох десятків. Матеріали з листів-скарг прохального характеру чи не найкраще дають змогу охарактеризувати складні умови депортованих після прибуття на Прикарпаття.

Ключові слова: Закарпаття, українські переселенці, Івано-Франківська область.

Українсько-польський воєнно-політичний конфлікт на завершальному етапі Другої світової війни став приводом для радянського та польського керівництва вирішити міжетнічний

конфлікт шляхом проведення депортацій українців із Надсяння, Лемківщини, Холмщини і Підляшшя до УРСР. У вересні 1944 р. з кандидатами до майбутнього комуністичного польського уряду було досягнуто угоди щодо східних кордонів Польщі, одночасно з якою було ухвалено постанову про “добровільне” виселення українського населення із території Закарпаття.

Проблеми дослідження українських переселенців з Польщі привертала увагу чималой кількості дослідників, кожен з яких обирав свій предмет вивчення та географічні рамки. Останнім часом можна виділити напрацювання українських вчених М. Литвина¹, Ю. Сороки², М. Якименка³ та ін.

Своїм завданням ставимо на основі раніше не опрацьованих архівних матеріалів вперше охарактеризувати становище переселенців із Польщі та умови їх соціальної адаптації на території Івано-Франківської області (до 1962 р. Станіславська область), що аргументує і наукову новизну постановки проблеми.

Прикарпаття стало одним із західноукраїнських регіонів, куди влада достатньо чисельно направляла переселенців із Закарпаття. Водночас тут масово почали оселятись переселенці-втікачі із східних та центральних областей України, де умови поселення були незадовільні, а бажання повернутися додому в рідне етносередовище змушувало переселятись ближче до західного кордону.

Документи засвідчують, що найбільше переселенців прибувало у Більшівцівський, Гвіздецький, Городенківський, Долинський, Заболотівський, Калуський, Коршівський, Обертинський та Отинійський райони.

Одним з районів, куди найперше прибували українські переселенці, був Городенківський. Джерела повідомляють, що вже станом на березень 1945 р. сюди групами прибуло 250 господарств. Перша група в кількості 64 господарства прибула 6 березня 1945 р., а друга в кількості 186 господарств – 23 березня 1945 р. Пізніше 54 господарства залишили район і переїхали у Тернопільську область⁴. Вивчаючи документи, можемо стверджувати, що переселенці виїжджали за власним бажанням, шукаючи кращих умов для свого розміщення. Найбільша кількість переселенців у Городенківському районі була у громадах: Ясенів Пільний, Фільварковий Кут, Монастирський Кут та Королівка.

В Отинійський район станом на травень 1945 р. прибуло українського населення, евакуйованого з Польщі, зокрема з Ярослава і Кросно, 68 сімей в кількості 224 особи. Переселенці були розміщені у громадах району: Отинія (46 господарств), Угорники (62), Глибока (52), Грабич (37), Тарновиця Пільна (66)⁵.

З інших районів, у які прибували українські переселенці з Польщі, вже у 1945 р. можемо виділити Снятинський (69 сімей), Більшівцівський (94 сім'ї), Гвіздецький (204 сім'ї), Заболотівський (167 сімей), Калуський (146 сімей)⁶.

Звітуючи про хід переселенської кампанії, власті свідомо намагалися приховати будь-які непорозуміння між місцевим населенням і новоприбулими українськими переселенцями. З цього приводу чиновники відверто перекичували реальну дійсність відзначаючи: “По заявленню переселенців відношення до них зі сторони місцевого населення добре і ніяких непорозумінь не було. Настрій дуже хороший і вони дуже раді, що переселились на Україну⁷”.

Після прибуття перших груп переселенців в область влада намагалась розв'язати політико-агітаційну роботу серед них в кожному селі, включаючи зокрема “завдання радянської держави”. Натомість власті Городенківського району повідомляли, що “агітаційно-масова робота серед переселенців майже відсутня. Лише у серпні 1945 р. відбулися збори переселенців за участю 180 чоловік, де було розглянуто одне питання із трудового влаштування. Надалі вирішили проводити збори переселенців не рідше одного разу на місяць. Як звітували представники влади, “внаслідок відсутності масово-політичної роботи мав місце факт, коли один з переселенців, який працював на цукрозаводі, був завербований до банди бандерівців (лав Української повстанської армії. – Авт.). В даний час він заарештований”⁸.

Загалом на березень 1946 р. на Прикарпаття з території Польщі прибуло 3 488 сімей українських переселенців, які включали 11 492 особи⁹. Проте з кожним місяцем їх кількість зростала. На початку 1948 р. в області було зареєстровано 7 341 господарств переселенців з



населенням 31 785 осіб, в тому числі самовільно прибулих з інших областей України – 644 сім'ї з населенням 3 036 осіб¹⁰.

Становище родин – втікачів з інших областей – було особливо складним. Джерела фіксують, що 473 сім'ї, які самовільно прибули в область з інших регіонів, тимчасово проживали по селянах (у Войнилівському, Долинському та Тисменицькому районах). Місцева влада часто не бажала прописувати переселенців-утікачів в області на постійне проживання, пропонуючи повернутися у попередні центральні та східні райони їх поселення. В одній із заяв, адресованих начальнику відділу розселення українського населення в області п. Радченку від 1 січня 1948 р., від Ф. Єдинака, який проживав у с. Липівка Тисменицького району, зауважується: “Я переселенець з Польщі, в 1945 р. виїхав в Полтавську область Зінківського району с. Будище і жив там до весни 1946 р. Допоможіть мені, нещасливому, вибратись з того місця, де мене так кривдять. Я вже більше двох років пишу і ніхто мені не скаже доброго слова. Я бував і в Польщі, замолоду служив по куркулях, а тут мене не розуміють”¹¹.

Матеріали про переселенців в Отинійському районі на початку 1948 р. засвідчують, що в район багато самовільно прибувало переселенців-втікачів, із центрально-східних регіонів України (зокрема Полтавської та Кіровоградської областей). Селами скупчення переселенців-втікачів на Отинійщині стали громади Тарновиця Пільна і Глибока. Слід констатувати, що незначна частина переселенців зуміли швидко зайняти впливове соціальне становище чи влитись в ряди місцевої інтелігенції. Джерела фіксують, що із числа переселенців на керівних посадах в органах влади працювало 347 осіб з них голів сільських рад 17, секретарів сільських рад 18, голів земельних відділів 14, вчителів 44, бухгалтерів 20, агрономів 11¹². Відомо, що переселенець М. Опарівський 1889 р. н., безпартійний був головою сільської ради в с. Глибока, а секретарем – переселенець Д. Совтисін. Серед українських переселенців, які працювали в місцевих закладах освіти, знаходимо заступника директора школи в с. Угорники І. Вербенця, вчительку в с. Угорники Р. Олійник, зуботехніка у районній поліклініці С. Совтисіна, вчительку в с. Голосків Я. Давидович¹³.

Життя переселенців у нових умовах було вкрай складним, про що свідчать багато листів та заяв до влади, в яких вони благали про допомогу. В одному з листів від 2 квітня 1947 р. до Й. Сталіна дописувач П. Лящука із с. Ворона Отинійського району ідентифікує себе “українським переселенцем з Польщі” і скаржиться на відсутність землі, яку забрали місцеві селяни, хоча земля була наділена йому. При цьому зауважує: “Приїхав в червні 1946 р. Ніхто мені не допоміг добитися правди. Просив громадського пасовища, але селяни не дали, бо це громадське, а ми переселенці – тут чужі, мусимо брати тільки те, що поляки залишили, але ж і того упустить не хочуть. Так що я не знаю на що я маю право, а на що ні. Як ми їхали на Україну (Україну. – *Авт.*), то їхали як додому, а опинились як в приймах. На нас дивляться як на якихось прибулуд, в селі ми чужі. Місцеве населення що хоче те й зробить і ніхто їх за самоправство не карає. Отже ще раз дуже Вас прошу допомогти мені, щоб я міг спокійно господарювати”¹⁴.

В іншому листі до М. Хрущова від 2 серпня 1949 р. один з переселенців, родом з Новосончівського повіту с. Мушинка, переселений в с. Маріямпіль Жовтневського району Станіславської області, на догоду владі намагається писати російською мовою: “Я мало прожил в СРСР, плохо мне владеть усяким языком и я не могу объяснить районным работникам о их по моему мнению неверных действиях... Мне материально очень тяжело, не имею на зиму хотя немного своего хлеба”. Він просить дозволу зібрати засіяний ним клаптик пшениці¹⁵.

Власті намагалися всілякими способами переманити та повернути переселенців-втікачів із західних областей у східні. У листі начальнику групи розселення виконкому Сталінської (Донецької. – *Авт.*) обласної ради депутатів трудящих п. Лавренкову від начальника управління при раді міністрів УССР у справах евакуації від 6 червня 1948 р. писалось: “Враховуючи, що в період збирання врожаю в колгоспах вашої області буде багато проблем з робочою силою управління рекомендує вам повести роботу серед переселенців в тих колгоспах, де є вільні будинки, з тим щоб переселенці, які проживають в цих колгоспах, писали листи своїм знайомим переселенцям, що проживають у західних областях, і запрошували їх повертатися назад у східні області. Зверніть увагу переселенців на те, щоб в листах вони писали про звіль-

нення переселенців у східних областях від поставок і податків в 1948 р., а також про очікуваний великий урожай. Ті, хто повернеться із західних областей, будуть забезпечені і хлібом, і житлом”¹⁶.

Особливе значення у географії переселенців посідав Тисменицький район, у який станом на 20 жовтня в Тисменицю прибуло 14 сімей, у Підгірне – 10 сімей (тепер Липівка. – *Авт.*) і в Марківці – 6 сімей. В Тисменицький район прибули переселенці із с. Поворозник Новосончівського повіту, с. Перегримки, а також з Ярославського району, с. Сосниця¹⁷.

Слід додати, що перші переселенці з Лемківщини прибули у село Ляцьке-Шляхецьке (тепер с. Липівка. – *Авт.*) ще у 1940 р., яке за своїм складом було багатонаціональним. Вони заселили в селі частину звільненої німецької колонії Сіттауерівки.

В одній із заяв, виявлених нами в архівних фондах, переселенці, які проживали в Липівці Тисменицького району Станіславської області від 20 січня 1948 р., писали, що “вони, переселені з Польщі у 1940 р., не користають як переселенці із звільнення обов’язкових поставок сільськогосподарських продуктів державі і грошових податків, страхових платежів, яке дане урядом УРСР”¹⁸. А тому у своїй заяві вони просять звільнити їх від податків.

Хутір колишньої німецької колонії, в якому оселили переселенців, одразу отримав неофіційну назву Лемки, яка серед місцевих мешканців зберігається і сьогодні.

Загалом, підсумовуючи виконання наказу “Про господарсько-побутове облаштування українського населення, прибувшого з Польщі у Станіславську область, і робота серед них” на квітень 1948 р., власті звітували, що в область прибуло українського населення 7 412 сімей, в яких 31 996 осіб. В тому числі з інших областей УРСР самовільно прибулих українських переселенців нараховувалось 716 господарств із загальною кількістю 3 268 осіб¹⁹.

Маючи проблеми із поселенням, зокрема нестачею вільних будинків, влада намагалась вирішити її, як повідомляють джерела, за рахунок “уплотнення”. Зокрема у Гвіздецькому районі таким способом було поселено 14 сімей”²⁰.

Зі спогадів Миколи та Анастасії Станко, уродженців с. Криве Ліського повіту на Східній Лемківщині, а тепер жителів с. Єзупіль на Івано-Франківщині, довідуємося, що в Єзуполі поселилося близько тридцяти сімей з одного села. Частина людей, які були спочатку вивезені в Тернопільську область, через деякий час також переїхали в Єзупіль, оскільки хотіли бути разом. Переселенці згадують: “Так як виселяли в червні, то ми своє посіяли і тут місцеві вже посіяли, то на перших порах довелося сутужно, багато з переселенців змушені були голодувати, пухли з голоду і вмирили”²¹.

Отже, Івано-Франківська область займала особливе місце у списку регіонів, куди влада поселяла українських переселенців із Закерзоння. Однією із причин цього був багатонаціональний етнічний склад населення краю (поляки, німці), які, виїжджаючи, полишали свої помешкання, а на їх місце власті заселяли українських переселенців з Польщі. Можна констатувати, що географія розселення переселенців була широкою і включала переважно всі райони, за винятком гірських, де облаштування переселенців не набули масового характеру.

Окрім безпосередньо переселених одразу із Закерзоння, на Прикарпаття багато прибувало переселенців-втікачів із центрально-східних областей України, які, будучи переселеними з Польщі, не бажали там проживати. Можна констатувати, що облаштування переселенців у Івано-Франківській області відбувалося переважно невеликими групами, які включали від кілька сімей до кілька десятків.

Аналіз джерел, зокрема заяв та листів переселенців, свідчить, що питання ідентичності серед переселенців не викликали непорозумінь. Більшість з них були свідомі що, є українськими переселенцями з Польщі. Проте місцеве населення часто намагалось ідентифікувати переселенців за їх регіональними самоназвами – лемки, русини, холмщаки і навіть поляки.

¹ Литвин М. Депортації українців з Надсяння, Лемківщини, Холмщини й Підляшшя 1944–1951 рр. / Микола Литвин // Галичина. Науковий і культурно-просвітній красназничий часопис. – 2012. – № 20–21. – С. 311–318.



- ² Сорока Ю. Переселення українців з етнічних земель і польського населення з УРСР (1944–1946) / Юрій Сорока // Етнічна історія народів Європи : збірник наукових праць. Вип V. – К. : Унісерв, 2001. – С. 95–99.
- ³ Якименко М. Депортація лемків із Польщі на Полтавщину у 1944–1945 роках та її соціально-економічні наслідки / М. Якименко // Межею чужини розірване життя: депортація лемків із Польщі в Україну 1944–1947 рр. / за ред. проф. М. А. Якименка. – Полтава : Сімон, 2007. – С. 3–12.
- ⁴ Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.), ф. 295, оп. 5, спр. 294 “б”, арк. 69
- ⁵ Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р. 295, оп. 5, спр. 256 “а”, арк. 167.
- ⁶ Там само, ф. 295, оп. 5, спр. 294 “б”, арк. 13, 48, 96, 99, 194.
- ⁷ Там само, ф. Р. 295, оп. 5, спр. 256 “а”, арк. 206.
- ⁸ Там само, ф. 295, оп. 5, спр. 294 “б”, арк. 69.
- ⁹ Там само, ф. 249, оп. 1, спр. 10, арк. 41.
- ¹⁰ Там само, ф. 295, оп. 5, спр. 294 “б”, арк. 2.
- ¹¹ Там само, ф. 249, оп. 1, спр. 29, арк. 279.
- ¹² Там само, ф. 295, оп. 5, спр. 294 “б”, арк. 6.
- ¹³ Там само, ф. 249, оп. 1, спр. 25, арк. 89 зв., 90, 109.
- ¹⁴ Там само, спр. 21, арк. 15
- ¹⁵ Там само, спр. 34, арк. 252
- ¹⁶ Там само, ф. 295, оп. 5, спр. 294 “б”, арк. 139.
- ¹⁷ Там само, ф. Р. 295, оп. 5, спр. 256 “а”, арк. 216.
- ¹⁸ Там само, ф. 249, оп. 1, спр. 29, арк. 34.
- ¹⁹ Там само, ф. 295, оп. 5, спр. 294 “б”.
- ²⁰ Там само, ф. Р. 295, оп. 5, спр. 256 “а”, арк. 48.
- ²¹ Ядловський А. Під дулами автоматів : Спогади Миколи і Анастасії Станко / Анатолій Ядловський // Лемківщина. – 2013. – № 1. – С. 7.

В статтє на основе архивных материалов сделано попытку проанализировать особенности расселения и послевоенные будни украинских переселенцев из территории Закерзония в Ивано-Франковской области. Автор подытоживает, что география расселения переселенцев была широкой и включала все районы, за исключением горных, где поселения переселенцев не имели массового характера. Поселение переселенцев в Ивано-Франковской области происходило в основном небольшими группами.

Ключевые слова: Закерзоние, украинские переселенцы, Ивано-Франковская область.

There is attempt to analyze features of the settlement and postwar weekdays of Ukrainian immigrants from Zakerzonnyia in Ivano-Frankivsk region in the article. Author claims that the geography of the settlement was very wide and included mostly all the regions except mountain one where arrangement of immigrants was not so widespread. Arrangement of the immigrants in Ivano-Frankivsk region took place mostly by small groups that included from several to several decades of families. Materials from letter of complaint give a good opportunity to understand difficult conditions of deported people after their arrival to Carpathian.

Keywords: Zakerzonnyia, Ukrainian immigrants, Ivano-Frankivsk region.

УДК [329.8-051: 821.161.2.09](477) “196/198”

Юлія ШЕЛЕП

КОНСТРУЮВАННЯ ОБРАЗІВ ПАРТІЙНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ РАДЯНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ 1960–1980-х РОКІВ

У статті розглянуто уявлення про образ партійного працівника на прикладі художніх творів української радянської літератури, проаналізовано особливості конструктивних моделей уявлень про партійних працівників у контексті їх “ізоляваності” від суспільства, показана площина тих стереотипів образу партійного чиновника, що сформувалася ще в радянський період і трансформувалась в уявлення поточасних громадян України. Проаналізовано особливості ділового та морально-етичного образу представника партійної еліти. Поєднання професійних та управлінських функцій з історією повсякденності дозволило реконструювати цілісний образ партійного функціонера.

Ключові слова: партійний працівник, символ, образ, колективна пам’ять, стереотипи, цінності.